

talja u vlastitim djelima i dali im plastičnost i univerzalnost. ... Orientalna tradicija je jedan od stožera Toroove intelektualne baštine.«

Ne samo iz kulturno-istorijskih razloga, nego i zato što Toro još uvek i te kako može da bude inspirativan, bilo je vreme da man njegove ideje postanu dostupne u njihovom originalnom obliku, a studija Zvonimira Radeljkovića može u tom smislu mnogo da doprinese. Ono što tu studiju, međutim posebno odlikuje, jeste ne samo visok stepen naučne kompetencije, koji se u ovakvoj vrsti rada podrazumeva, nego i podjednako visok stepen sposobnosti identifikacije, empatije koju tema kakva je Toro neizostavno zahteva. Ta sposobnost, združena s prvom, i izvrsni književno-kritički i naučni rezultati koji su nastali kao plod te simbioze, valjda se nigde tako sjajno ne očituju kao tamo gde je reč o Torovim druženjima s kulturom Indije i Istoka.

Poštedica Radeljkovićevog uosećavanja, unošenja u duh Torrova, jeste činjenica da Torov odnos prema tim njegovim indijskim izvorima nije prikazan kao odnos običnog naukovana, šegrtovanja, nego kao odnos duhovne podudarnosti, koljanja duha. Radeljković je odlično uspeo da pokaze kako je Torovo druženje s indijskom filosofijom i književnošću, s *Bhagavad Gitom* posebno, na prvom mestu uspelo da podstakne ona svojstva koja su u njegovom duhu već postojala, da ga podrži pokazujući mu da »nije sam« sa svojim sklonostima pomalo nastranim u odnosu na tekuću svakidašnjicu, da mu pomogne u formulisanju onoga što je kao njeasne inagoveštaje već posedovao.

**RADE BOJANOVIĆ: »Psihologija međuljudskih odnosa«,
»Nolit«, Beograd, 1979.**

Piše: JELENA STAKIĆ

Među naslovima najnovijeg, trećeg kola »Nolitove« »Psihologije biblioteke« jedan privlači posebnu pažnju: *Psihologija međuljudskih odnosa*. Ova akutelna tema zanima najširi krug čitalaca, pogotovo što je obrađuje jedan domaći autor — beogradski psiholog Rade Bojanović.

Bojanović se za psihologiju međuljudskih odnosa više zanima, kao za predmet jedne, zasad nedovoljno diferencirane, posebne grane naučne psihologije, nego kao za temu čije različite strane osvetljavaju socijalnu, kliničku, radnu psihologiju ili neka druga razvijenija psihološka grana. No, on doprinose takvih grana psihologije međuljudskih odnosa ipak nije zaobišao i, uz razmatranja o tome šta bi trebalo da bude predmet psihologije međuljudskih odnosa kao posebne naučne discipline, ti doprinoси sačinjavaju drugi glavni tok njegove knjige.

U ove glavne tokove ulivaju se još dva, manja po obuhvatnosti, ali ne i po značaju. Uz predmet psihologije međuljudskih odnosa Bojanović razlaže svoja već poznata interesovanja za psihologiju demokratije i antidemokratije, za autoritarni i demokratsku ličnost, a uz pregled istraživačkih nalaza, koji se odnose na različite vidove ljudske interakcije i koji mahom potiču iz angloameričkih izvora, on prikazuje i rezultate novijih istraživanja sprovedenih u našoj zemlji.

Psihologija međuljudskih odnosa, smatra Rade Bojanović, bavi se proučavanjem interakcije između ljudi na svim društvenim nivoima; njen istraživačko polje veoma je prostrano i obuhvata miz različitih pojava, te je stoga postavlja problem razgraničenja ove i ostalih psiholoških disciplina. Bojanović veruje da je put konstituisanja psihologije međuljudskih odnosa kao naučne discipline — izučavanje osnovnih problema ljudske interakcije, to jest problema odnosa pojedinca i društva i kulture, pojedinca i drugih ljudi, ličnosti i ljudske interakcije, problema ljudskih odnosa na svim društvenim nivoima, problema suštinskog značenja interakcije. Što se osnovnih vrednosti koje treba da leže u temeljima psihologije međuljudskih odnosa tiče, Bojanović ističe da to treba da budu osnovne demokratske vrednosti. Ljudske odnose, piše autor, »treba vrednovati sa stanovišta u kojoj su meri represivni ili liberalni, u kojoj meri se kroz njih mogu (ili ne mogu) ispoljiti potencijali pojedinca; zatim da li omogućuju zadovoljenje potreba pojedinca i grupe, da li se određeni odnosi odvijaju u skladu s principom jednakosti članova grupe ili u skladu s nekim drugim principom itd.«

Nastojeci da po sopstvenoj preliminarnoj odredbi razvije predmet psihologije međuljudskih odnosa, Bojanović u tri po dužini nejednaka poglavija raspravlja o ličnosti i odnosima u društvu, o ličnosti i odnosima u organizaciji i o ličnosti i odnosima u grupi (karakteristično je da se autor zaustavio kod odnosa između pojedinaca, o čemu u knjizi nema ni reči).

Najviše prostora dato je razmatranju ličnosti, kulture i međuljudskih odnosa. Najkraće rečeno, autor smatra da nije moguće uopšteno govoriti o uticaju kulture na ličnost, već se može govoriti o dva bitno različita ishoda interakcije kulture i ličnosti: jedan bi bio reaktivni tip ličnosti, koji je više prozvod društvenih i kulturnih uticaja negoli drugi, autentični tip ličnosti, koji se, pak, odlikuje većom autonomnošću u odnosu na kulturu i društvo. »U trijadi: kultura, međuljudski odnosi, ličnost, ličnost je ključni fenomen« — zaključuje Rade Bojanović.

Ovo uverenje autora do punog je izražaja došlo u njegovim razmišljanjima o psihologiji demokratije i antidemokratije, o

samoupravljanju kao obliku demokratije i o jednom psihološkom viđenju razvoja samoupravljanja. Uslove za svestran razvoj ljudske ličnosti, ističe Bojanović, može da stvori samo integralno društveno samoupravljanje. Za pun razvoj samoupravljanja, pak, nalazi nekih psiholoških istraživanja pokazuju da je neophodno postojanje velikog broja pojedincova koji prihvataju samoupravljanje. Važno je naglasiti da to prihvatanje, po autoru, nije samo politički čin, već da protiče iz strukture ličnosti. »Sažeto i grubo rečeno — veli autor — razvoj samoupravljanja je zasnovan na razvoju demokratske, autentične ličnosti.«

Količko je takav tip ličnosti značajan u organizaciji i grupi pokazao je u narednim odeljcima, u kojima ima govora i o temama o ljudskoj prirodi, psihološkoj klimi organizacije, strukturi moći u radnoj organizaciji, konfliktima na radu i drugim značajnim pitanjima ljudske interakcije na nivou organizacije i radne grupe.

Knjiga *Psihologija međuljudskih odnosa* ne izdvaja se od većine ostalih iz ove biblioteke jedino po tome što je delo našeg autora, već i po tome što ne donosi puki neutralan pregled istraživačkih nalaza s jednog područja psihologije (ukoliko se ti nalazi, budući da potiču bezmalo isključivo s jedne, zapadne strane sveta, uopšte mogu nazvati neutralnima), nego je u njoj autor izložio i svoje lične stavove prema problemima o kojima govori. Samim tim knjiga poprima i polemički karakter.

Ovo nije prilika da se polemika započne, ali neophodno je učiniti jednu primedbu. Autor, doduše, nigde nije ni izrazio nameru da iole opširnije raspravlja o tome kako bi se moglo postići da u nekom društvu prevladaju demokratske, autonomne ličnosti (odgovor, uostalom, valja tražiti i daleko van granica psihologije); šteta je, međutim, što to ipak nije učinio, jer čitalac ostaje u nedoumici da li je, i ako jeste — kako, uopšte moguće razrešiti protivrečnost: psihološki posmatrano, naime, tek razvijeno integralno samoupravljanje omogućuje svestran razvoj ličnosti (daleko povoljan, što će reći razvoj u pravcu autonomije i demokratske ličnosti), a s druge strane samo su takve (autonomne i demokratske) ličnosti spremne da istinski prihvate samoupravljanje, bez čega se ono ne može razvijati: no u »trijadi ličnost, međuljudski odnosi, kultura« ličnost je ključni fenomen... Premda je dobro što je tako pitanje uopšte i pokrenuto izvan usko stručnih časopisa, ostaje utisak da profil »Nolitove« (male) »psihološke biblioteke« i Bojanovićeva knjiga nisu najbolje primereni jedno drugom. Autor je, očigledno, htio i imao da kaže više no što mu je prostor, iako za trećinu veći no za ostale knjige iz te biblioteke, dopuštao. Ne bi bilo ni mnogo ni preterano da smo umesto ove jedne dobili tri knjige: prvu s pregledom istraživačkih nalaza koji se tiču međuljudskih interakcija (i to zaista na svim nivoima, počev od odnosa između pojedinaca u najrazličitijim situacijama), drugu o psihološkim aspektima samoupravljanja, i treću u kojoj bi Rade Bojanović imao priliku da u punoj meri razvije svoje viđenje psihologije demokratije i antidemokratije, autonomne i reaktivne ličnosti. Nadamo se da na njih nećemo predugo čekati i verujemo da će Bojanovićeva *Psihologija međuljudskih odnosa* biti podsticaj da se one napišu.

bio8

8. beogradski jugoslovenski i biočlanarski (B. jugoslovenski i industrijski) Biennale (jugoslovenski i industrijski) 1979. (jugoslovenski i industrijski) design

Vasko Krčmar: plakat